

AR 2010/1

Arhitektura, Raziskave  
*Architecture, Research*

**Domen Zupančič**

KAMEN V MEDITERANU,

VZHODNA OBALA JADRANA OD ITALIJE, SLOVENIJE, HRVAŠKE DO ČRNE GORE

INFORMATION SYSTEM OF VERNACULAR ARCHITECTURE IN STONE OF MEDITERRANEAN

AR

# AR

## Arhitektura, raziskave / *Architecture, Research*

Fakulteta za arhitekturo  
Inštitut za arhitekturo in prostor

ISSN 1580-5573  
ISSN 1581-6974 (internet)  
<http://www.fa.uni-lj.si/ar/>

*revija izhaja dvakrat letno / published twice a year*

*urednik / editor*  
Borut Juvanec

*regionalna urednika / regional editors*  
Grigor Doytchinov, Avstrija  
Lenko Pleština, Hrvaška

*uredniški odbor / editorial board*  
prof dr Vladimir Brezar  
prof dr Peter Fister  
prof dr Borut Juvanec, urednik / editor  
prof dr Igor Kalčič  
doc dr Ljubo Lah

*znanstveni svet / scientific council*  
prof dr Paul Oliver, Oxford  
prof Christian Lassure, Pariz  
prof Enzo d'Angelo, Firence

*recenzentski svet / supervising council*  
dr Kaliopa Dimitrovska Andrews  
akademik dr Igor Grabec  
dr Hasso Hohmann, Gradec  
mag Peter Gabrijelčič, dekan FA

*tehnični urednik / technical editor*  
dr Domen Zupančič

*prelom / setting*  
VisArt studio, Barbara Kovačič

*lektoriranje, slovenščina / proofreading, Slovenian*  
Karmen Sluga

*prevodi, angleščina / translations, English*  
Milan Stepanovič, Studio PHI d.o.o.

*klasifikacija / classification*  
Doris Dekleva-Smrekar  
CTK UL

*uredništvo AR / AR editing*  
Fakulteta za arhitekturo  
Zoisova 12  
1000 Ljubljana  
Slovenija  
[urednistvo.ar@fa.uni-lj.si](mailto:urednistvo.ar@fa.uni-lj.si)

*naročanje / subscription*  
cena številke je 17,60 EUR / price per issue 17,60 EUR  
za študente 10,60 EUR / student price 10,60 EUR

revija je vpisana v razvid medijev pri MK pod številko 50  
revija je indeksirana: Cobiss, ICONDA

za vsebino člankov odgovarjajo avtorji / authors are responsible for their articles

*revija sofinancirata / cofinanced*  
JAK, Javna agencija za knjigo RS  
Ministrstvo za šolstvo in šport RS

*tisk / printing*  
Tiskarna Pleško

© AR, Arhitektura raziskave, Architecture Research  
Ljubljana 2010

## KAMEN V MEDITERANU,

## VZHODNA OBALA JADRANA OD ITALIJE, SLOVENIJE, HRVAŠKE DO ČRNE GORE

## INFORMATION SYSTEM OF VERNACULAR ARCHITECTURE IN STONE OF MEDITERRANEAN

PROJEKT ARRS ŠT.: BI-HR/07-08-012

Meddržavni projekt med republiko Slovenijo in republiko Hrvaško ARRS BI-HR/07-08-012 je tematsko zaokroževal področja raziskovanja delovne skupine iz Slovenije in delovne skupine iz Hrvaške. Tematika je bila vernakularna arhitektura, kamen in tipika v arhitekturi. Zaradi širine področja smo tematiko geografsko omejili na Kvarner in Dalmacijo.

Konstrukcije kamna brez veziva, tako imenovan 'suhi kamen' pozna človek že od pradavnine. Korbeling kot konstrukcija previsevanja, stopničenja pri premoščanju razpetin pa seže vse do 4500 let pred štetjem (Hal Saflieni, Malta), se pojavlja kot konstrukcija v piramidah (Red pyramid, Keopsova piramidah), v nawamisu (po nekaterih virih 4000 pred štetjem), ga najdemo v Gallarusovem oratoriju na Irskem v sedmem stoletju našega štetja, pa spet v enajstem. V petnajstem stoletju se že pojavi prvi (znani) primer v trulliju (Locorotondo, 1549), do danes pa nastopa kot konstrukcija kamnitih zatočišč vse od Islanda do Jemna, od Portugalske do Kavkaza.

Kamnita zatočišča so pastirske, lovske, kmetske hiške na polju, na pašniku za občasno zaščito pred soncem in vremenskimi vplivi, tako za človeka, včasih za živino. Poznamo broch na Škotskem, clochan na Irskem, weinbergshauschen v Nemčiji, crot/scele v Švici, hiško na Krasu v Italiji in v Sloveniji, v Palestini je mantarah, na Sinaju nawamis, v Jemnu howd ali saqif. Predvsem pa so zatočišča pogostna v Mediteranu, kjer obstajajo: cabane v Franciji, barraca in el bombo v Španiji, pont de bestira na Balearih, pagliaddiu na Korziki, pineta na Sardiniji, trullo v Italiji, mitata v Grčiji.

Vzhodna obala Jadrana ima objekte od Italije, preko Slovenije ob vsej hrvaški obali do Dubrovnika. To so: hiška (Carso/Kras Italija, Kras/Carso Slovenija), kažun (Istra/Hrvaška), komarda (Krk/Hrvaška), bunja (Šibenik z otoki/Hrvaška), trim (Hvar/Hrvaška), vrtujak (Korčula/Hrvaška), na Braču ter v Konavlah pri Dubrovniku.

Biser arhitekture - kar kamnita zatočišča zaradi svojih konstrukcijskih načel in zaradi izvedbe v suhem kamnu ter

postavitve v okolje, ki ga s svojo prisotnostjo plemenitijo in dvigajo njegovo kulturno raven, nedvomno so - je treba na novo odkriti, ga predstaviti tako preprostim ljudem kot strokovnjakom in znanosti, da bo spet dobil tisto vlogo, ki jo je nekoč imel. Med ljudmi je treba problematiko le predstaviti, znanstvena obdelava pa bo njihovo vlogo potrdila že s prvimi raziskavami. Teorija arhitekture mora svojo znanstveno vrednost potrditi v praksi: korbeling kot zahtevna konstrukcija preproste arhitekture pa predstavlja teorijo prakse. To je njena največja vrednost in vrednota.

Cilji, pomen in potreba za raziskovalno delo, pričakovani rezultati: Odkrivanje objektov je zaradi nepoznavanja problematike najbolj potreben element. Zatočišča so bila vse od njihovih začetkov pa do danes nepomembna, mala, kmečka arhitektura, prezrta med uporabniki in med strokovnjaki. Zato zanje ni informacij, ljudje jih ne poznajo, niso vpisane kot kulturna dediščina in niso strokovno obdelane.

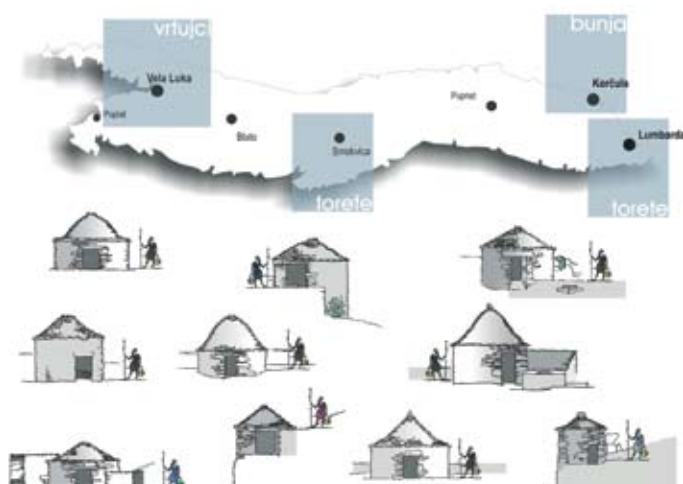
Snemanje stanja (arhitekturni načrti) je tehnično preprosto, a zaradi prostorskih okoliščin posebej zamudno delo (čiščenje terena za dostop, za fotografiranje, rekonstrukcija vidno manjkajočih delov konstrukcije itd).

Dokumentacija je strokovno delo arhitekta, na podlagi snemanj na terenu in z velikim znanjem konstrukcije. Dokumentacija vernakularne arhitekture je posebej zahtevna zaradi preprostosti rešitev, ki so blizu teoriji sami.

Analiza temelji na znanju konstrukcije in kompozicije: poenostavljanje konstrukcije zagotavlja eksaktnost in določa kompozicijo samo. Uporaba razmerij in načel kompozicije je - zavedno ali nezavedno - temeljni element vsake arhitekture, če pa je dosežen preprosto, s pomočjo enostavnih orodij ali celo z igrali, ima izjemno edukativno vlogo.

Objavljanje, razširjanje znanja je nujno, če hočemo popularizirati znanost in delo preprostih graditeljev, ki so to znanost uporabljali. Objave v različnih medijih, za različne publike je zahtevno, a nujno delo.





Slika 1: Mozaik utrinkov dela na terenu in fotografije z razstave v Veli Luki. Uspešno meddržavno sodelovanje in celovita dokumentacija suhozidnih objektov na otoku Korčula sta pripomogla k realizaciji stalne razstave v muzeju v Veli luki. Razstava je bila predhodno postavljena v Ljubljani (ambasada RH), v Zagrebu (kulturni center Trešnjevka) in v mestnem muzeju Korčula. Vir: različni avtorji.

Dviganje zavesti lokalnega prebivalstva pomeni dvig kulture na nekdanjo raven: prikaz starih postopkov in tehnik, ki so bili uporabljeni v arhitekturi, je zabaven, edukativen in razvija

miselne procese ne le strokovnjakov, tudi lokalnega prebivalstva. Edukacija med znanostjo in vrcem je pomembna za zavedanje in za rast etnične kulture naroda s poznavanjem vrednot kulturne dediščine, ki mora - prilagojena - kontrolirano rasti od otroštva naprej.

Kulturna dediščina je vrednota, ki je vse manj prisotna v našem življenju. Znanost je tista, ki ji mora dati nekdanjo vrednost: kajti ta zagotavlja tradicijo, edukativne sisteme, preprostost izvedb in kvaliteto kompozicij, predvsem v vernakularni arhitekturi.

Analiza arhitekture za dokazovanje teorije je najpomembnejši element, ki postavlja teoretična izhodišča na realne, dejanske osnove. Razlaga izhodišča, proporcijske sisteme, poenostavitve, estetska pravila in usmeritve ('stile'), celo etnične elemente v vernakularni arhitekturi.

Mediteran, Jadran in različnosti in tipika vernakularne arhitekture: gre za kamen in za izvedbe, ki so včasih povsem identične, druge pa povsem različne. Prenos, oplajanje, povezave in nadgradnja nekaterih elementov so značilnosti mediteranskih narodov - v arhitekturi jih je treba še dokazati. Prav kamnita zatočišča pa so vernakularna arhitektura kot nosilec teh značilnosti. Zato je njihovo poznavanje, razkrivanje, primerjava in vrednotenje toliko bolj pomembno.

Prepletanje kultur predstavlja enotnost različnosti ali različnost enotnosti, kar je vodilo sodobnih družb, ki danes sestavljajo Evropsko unijo. Prepletanje kultur plemeniti vsak udeležen segment, ko prihaja iz te združbe, je njego vrednost nedvomno večja.

Navezava teoretičnega dela v prakso Evropske Unije je problematična: ne zaradi problematike same, pač pa zaradi zapletenosti današnjih družb. Preprostost rešitev vernakularne arhitekture je naravnost zaprepaščujoča, dobesedno predstavlja teorijo, ki se odslikava v praksi. To pa je element, ki današnji združbi, ki ji pravimo EU, najbolj manjka.

Pri projektu so sodelovali:  
 prof. dr. Borut Juvanec  
 dr. Ljudmila Koprivec  
 dr. Domen Zupančič  
 abs. arh. Srdjan Nađ  
 abs. arh. Jaro Ješe  
 abs. arh. Endrigio Miojević  
 abs. arh. Jernej Markič  
 Ekipa z UL Fakulteta za arhitekturo

doc. dr. Igor toš  
 prof. dr. Branko Djaković  
 Ivica Brozić, d.i.k.a.  
 Ekipa z Univerze v Zagrebu, Filozofska fakulteta in Fakulteta  
 za agronomijo



Fakulteta za arhitekturo  
Inštitut za arhitekturo in prostor  
Ljubljana 2010

